

PROBLÉM DEFINICE AGRESE

ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ АГРЕССИИ

Dr. JOSEF POKŠTEFL

Válka, jako nevyhnutelný zjev v podmínkách třídní společnosti, stává se po celé historické období této společnosti předmětem úpravy ideologie vládnoucích tříd, posuzujících určitou válku, při splnění určitých podmínek za spravedlivou, při nesplnění těchto podmínek za válku nespravedlivou.

Již období otrokářského společenského řádu zná určité koncepce spravedlivé a nespravedlivé války. Na př. Židé, považující se za národ vyvolený, považovali za spravedlivé všechny války, vedené v zájmu židovského národa. Nejznámějším teoretikem římského otrokářského státu je Cicero, podle něhož „ani jedna válka není spravedlivá, nebyla-li vyhlášena a nebyla-li zahájena v důsledku utrpěné urážky.“

Křesťanská ideologie vytvářející se v lůně otrokářské společnosti, staví se z počátku za absolutní zákaz násilí. Podle ní je každá válka nezákonná, ať jsou její cíle a motivy jakékoliv. Opravdový křesťan nemůže nikdy sloužit jako voják, poněvadž vojákovi je souzeno zabíjet svého bližního, což křesťanské učení nepřipouští.

Jakmile se však stává křesťanství státní ideologií, mění se i jeho poměr k otázce válek. Křesťanství, jako ideologie vládnoucí třídy a samé, neustále sílící mocenské postavení církve, stavící se nad státy, nutily církevní dogmatiky, aby hledali a aby formovali důvody, které by války ospravedlňovaly.

Pojem spravedlivé či nespravedlivé (zakázané) války je na základě těchto teorií podřízen čistě theologickým kritériím: je dána možnost vést válku proti zemi, která se rouhá bohu svým pohanstvím, chrání hříšníky, která se bouří proti svému panovníku a j. Sám výpočet válek „spravedlivých“ podle církevních teorií — na př. dobovačné války církevních řádů, husitské války a j. — svědčí o reakčnosti a úzkém sepětí těchto teorií s mocenskými zájmy vládnoucích tříd a církve.

Možnost prohlašovat určité války za spravedlivé a nespravedlivé podle theologických kritérií, vymykajících se objektivní zákonitosti, je obrovskou zbraní v rukou feudální církevní organisace.

Tak se původní absolutní odmítnutí války prvními křesťanskými ideology mění na vypracování theorie o spravedlivé a nespravedlivé válce, sloužící potřebám vládnoucích tříd.

XVII.—XVIII. stol. přináší s sebou nové pojetí války. Toto nové pojetí války je samozřejmě ovlivněno ideologií nastupující buržoasie. Právo je zbaveno roušky svého božského původu, je považováno za výron přirozených vztahů společnosti, za právo přirozené. Válka je posuzována jako komformní přírodě a lidské společnosti. Válka je „esse iuridicum“ institucí právní, právem státu, plně shodným se základními přirozenými principy. (Grotius).

K těmto myšlenkovým proudům se přidružují právní prvky, vyplývající z absolutistického charakteru tehdejších států, prostupující i vztahy zahraniční. Suverén má právo chopit se zbraní, aby potrestal národy, které se dopustily hrubého porušení přirozeného práva. (Vattel). Válka je spravedlivá, je-li nutná. Suverén má jediný právo posoudit zájem národa a dynastie. Jediné kritérium, podle kterého se má řídit, je užitečnost (Macchiavelli).

Pojem spravedlivých a nespravedlivých válek křesťanské ideologie je nahrazen pojmem „ius belli“. Právo na válku se stává nerozlučným a základním atributem státní suverenity.

Velká francouzská revoluce vynesla na povrch myšlenku nezákonnosti dobytčácké války. Dekret z 22. V. 1790 prohlašuje, že se Francie zřiká jakýchkoli dobytčáckých válek a že nezneužije nikdy své moci, aby potlačila svobodu jiného národa. Vývoj ale nutí francouzskou buržoasii, aby se jako vládnoucí třída zřekla těchto demokratických myšlenek a samotný porevoluční vývoj, kdy původní spravedlivé války francouzské buržoasie se mění v nespravedlivé, napoleonské války, to dokazuje.

Je nesporné, že „ius belli“ je neporušeným, základním principem mezinárodního práva po celé období XIX. století a začátku století XX., základním atributem státní suverenity.

Období imperialismu je svědkem určitých úprav práva týkajícího se otázek války. Pod tlakem států slabých, nepřipravených na válečné střetnutí, dochází na Haagských konferencích 1893 a 1907 k úmluvám, snažícím se jednak vytvořit určité nástroje pro smírné řešení sporů,

jednak upravit samotný způsob vedení války. Tato úprava ovšem „ius belli“ jenom potvrzuje.

Po první světové válce dochází k prvním pokusům zakázat útočnou válku vůbec a za takovou mít jakoukoli válku, která není válkou obranou.

Ovšem sám Pakt Společnosti národů se takovýmto přísným způsobem k otázce útočných válek nestaví. Podle Paktu SN je válka zakázána v pěti případech.:

1. Dokud nebyl spor předložen smírnému řešení nebo přezkoumání Rady.
2. V žádném případě dokud neuplynulo 3 měsíce od nálezu rozhodčích nebo soudu, nebo od zprávy Rady.
3. Pokud by byla válka vedena proti státu, který se podrobil výroku soudu nebo arbitráže.
4. Pokud by válka byla vedena proti státu, který se podrobil jednomyslnému návrhu Rady SN.
5. Pokud by byla vedena ve věci, o které Rada nebo Valné shromáždění rozhodnou, že je vnitřní záležitostí státu.

Ve všech ostatních případech byla válka dovolena a samozřejmě „ius belli“ nebylo prakticky omezeno v případě, kdy alespoň jednou válčící stranou byl nečlen Společnosti národů.

K normě o absolutním zákazu útočné války se dospívá teprve v Briand-Kellogově paktu z r. 1928. Tento pakt sliboval zákaz války tímto způsobem:

„Vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k vyřešení mezinárodních neshod a zřikají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích.“

Briand-Kellogovým paktem se právní postavení války zásadně mění. Pokusy o regulování války od Haagských konvencí, přes Pakt Společnosti národů, Ženevský protokol, Lokarno až po pakt Briand-Kellogův jsou tak dovršeny — možná že proti úmyslům samých původců — všeobecnou normou, stavící válku mimo zákon, prohlašující útočnou válku za zakázanou. Ius belli přestává být praerogativem, atributem státní suverenity. Útočná válka je zakázána.

* * *

S otázkou zákazu útočné války vyvstává problém definování této útočné války: kterou válku lze kvalifikovat jako útočnou, kdo je útočníkem a kdo vede válku obrannou.

Problém definování útočné války přináší s sebou již Pakt Společnosti národů, existence SN, která měla povinnost zasáhnout v případě „útočného útoku, hrozbě nebo nebezpečí útoku“ (čl. 10).

Tento problém vystupuje ovšem s opravdovou naléhavostí teprve po vytvoření normy o absolutním zákazu útočné války, po uzavření Briand-Kellogova paktu. Briand-Kellogův pakt zakazuje útočnou válku, ponechává však válku obrannou za přípustnou. Ponechává ovšem i svrchované právo určit, zda lze válku za daných okolností ospravedlnit sebeobranou.¹⁾

Definování útočníka, tak naléhavé a nutné, klade se po celou dobu existence Společnosti národů a stává se předmětem jednání v posledních letech i v OSN.

* * *

První skupinu návrhů a pokusů o definování útočníka tvoří návrhy, které časově spadají v jedno s obdobím do Briand-Kellogova paktu. Je to vlastně zároveň období do předložení prvního sovětského návrhu v r. 1933. Prvním z této řady dokumentů je pakt SN. V Paktu SN není agrese a agresor přesně materiálně definován. Za agresora je považován, kdo se uchýlí k válce „nedbaje závazků, které na sebe vzal podle čl. 12, 13, 15“ (čl. 16). Za útočníka je podle paktu považován potom ten, kdo zahájí válku zakázanou (tak jak bylo výše ukázáno vyjmenováním 5 případů). Definování útočníka je ovšem založeno na kritériích procedurálních nikoli materiálních, při čemž vůbec není řešen případ agrese, stojící mimo úpravu Paktu.

Jeden z orgánů Společnosti národů, pověřený vypracováním definice agrese „Dočasná smíšená komise pro odzbrojení“ a její „zvláštní výbor“ se r. 1923 ve svých zprávách vyjádřily, že „za podmínek dnešních válek není možno definovat případ agrese ani theoreticky.“²⁾

Při bližším odůvodnění se ve zprávě vysvětluje, že pojem agrese by bylo nutno definovat v souvislosti s agresivním úmyslem, který se může

¹⁾ O tento fakt se opírala obhajoba v Norimberku tvrdíc, že pakt neobsahuje tedy žádné právní závazky. (Norimberský proces II/168).

²⁾ Doc. III/1/1923 IX.

projevit jak odmítnutím arbitráže, tak přípravami k válce, vojenskou či průmyslovou mobilisací, propagandou, postojem tisku a j. Komise dospěla k názoru, že porušení hranic se strany malého státu, může znamenat preventivní obranná opatření. Aniž by formulovala definici agrese, ponechala komise rozhodnout otázku agresora Radě.

Vrcholem snah této doby o určení útočníka je jeho určení v Ženevském protokolu, protokolu o pokojném vyřizování mezinárodních sporů. Tento protokol jednomyslně přijatý (příčiněním Francie, snažící se zajistit své versailleské vítězství) V. Valným shromážděním Společnosti národů, však pro neratifikaci, (hlavně Anglie), nevstoupil v platnost. V. čl. 10 tohoto protokolu se praví:

„Je-li zahájeno nepřátelství, jest považován za útočníka, neučiní-li Rada jednomyslné rozhodnutí opačné:

1. Každý stát, který odmítne předložit spor řízení pro pokojné urovnání podle čl. 13 a 15 Paktu, doplněných tímto protokolem, — anebo stát, který odmítne podrobit se buď rozhodnutí soudnímu nebo nálezů rozhodčímu, buď jednomyslnému doporučení Rady, nebo který nebude dbáti jednomyslné zprávy Rady, rozhodnutí soudního nebo nálezů rozhodčího, kterým se uznává, že spor, vzniklý mezi ním a jiným válčícím státem týká se otázky, jejíž úpravu mezinárodní právo ponechává výhradně vlastní pravomoci tohoto státu; nicméně v tomto posledním případě bude stát považován za útočníka jen tehdy, nepředloží-li předem otázku Radě nebo Shromáždění podle čl. 11 Paktu.

2. Každý stát, který poruší některé z prozatímních opatření stanovených Radou po dobu řízení podle čl. 7 protokolu.“

Neurčí-li Rada útočníka, stanoví dvoutřetinovou většinou podmínky příměří. Odmítnutí nebo porušení příměří znamená útočný čin.

Celý způsob určování útočníka je založen tedy na procedurálním postupu, na systému pravděpodobné domněnky, platné až do provedení důkazů o opaku.

Pravděpodobná domněnka může býti spatřována při třech druzích předpokladů, kdy sáhnutí k válce je provázáno:

odmítnutím schváliti pokojné řízení nebo podrobiti se řešení, jež je jeho výsledkem;

porušením prozatímních opatření, předepsaných Radou podle čl. 7 tohoto protokolu;

nebo porušením rozhodnutí, uznávajícího, že spor spadá výlučně do kompetence odpůrcovy a opomenutím nebo odmítnutím předložit otázku dříve Radě nebo Shromáždění.

Takováto pravděpodobná domněnka měla být směřovatná pro provádění sankcí až do důkazu opaku, jenž by se musel stát jednomyslným rozhodnutím rady.

Z řady návrhů, předložených v tomto období, ve kterých je kvalifikována agrese nebo určen proces k její kvalifikaci, je možno učinit závěr, že v žádném z těchto návrhů nejedná se o definování agrese materiálně, určením konkrétních znaků agrese, ale o určení útočníka cestou procedurální, kde hlavní rozhodování přísluší Radě SN.

Povaha orgánu, který konec konců rozhoduje podle předložených návrhů o útočnickovi — Rada SN — kde členové Rady jednájí samozřejmě podle politických zájmů svého státu, nezaručuje a nemůže zaručit nestrannost, nýbrž je samozřejmě výrazem poměru sil mezi státy, poměrem střetů zájmů kapitalistických mocností.

Třebaže se Ženevský protokol pokusil zmírnit tento zásadní rys v problému určení útočníka snahou po určité automatisaci procedurálních kritérií, přesto tak učinil — jak jistě odpovídalo úmyslům tohoto protokolu — nedostatečně.

Sovětský svaz podobné řešení útočníka jasně odmítl v notě k návrhu smlouvy o vzájemné pomoci:

„Rada Společnosti rozhoduje na př. v případě nepřátelství ve lhůtě 4 dnů, který ze států válku vedoucích jest útočником, načež všechny smluvní státy jsou nuceny se podřídit jejímu rozhodnutí a účastníci se boje proti tomuto státu. Sovětská vláda vyslovuje se co nejrozhodněji a definitivně proti tomu, aby jedné skupině mocností byla dána tak široká pravomoc, která se rovná mezinárodní diktatuře“.

Tato nota nám jasně odhaluje ostří, namířené proti sovětskému státu, nebezpečí, který v sobě podobný proces určování útočníka skrýval. Zásadní odmítavé stanovisko sovětské vlády je plně pochopitelné.

Otázka definice agrese nebyla ovšem v těchto ranných dobách sovětského zřízení jasná ani v Sovětském svazu. Svědčí o tom nota Litvinova ze dne 12. 3. 1924 Společnosti národů:

„Sovětská vláda popírá ostatně, že by bylo možno určit v každém mezinárodním konfliktu, kdo je útočником a kdo obětí. Jsou jisté případy, kdy jeden stát napadne druhý, aniž ho tento vyprovokoval. Ve svých úmluvách s druhými vládami je sovětská vláda ochotna zavázati se v určitých případech k tomu, že se postaví proti podobným neodůvodněným útokům. Avšak za dnešní mezinárodní situace je ve většině případů nemožno říci, kdo je útočником. Ani vpád do cizího území, ani rozsah válečných příprav nemohou být považovány za dostatečná měřítká“.¹⁾

¹⁾ Zahraníční politika 1924/1927.

Není možno odpovědně a vyčerpávajícím způsobem zdůvodnit toto sovětské stanovisko z r. 1924, které s postupující konsolidací sovětského státu bylo v pozdějších letech změněno. Je možné dotknout se pouze několika příčin, kterým přisuzujeme váhu při formulování tohoto stanoviska. V prvé řadě je to nesporně dožívání občanské a intervenční války, kde složitost a celý průběh této války naznačoval obtížnost aplikace jakékoliv definice.

Jistý vliv na stanovisko sovětské diplomacie měla zřejmě i otázka způsobu aplikace pojmu spravedlivé a nespravedlivé války (viz níže), otázka nedostatečného docenění práva pro jeho využití v zájmu zachování míru, v zájmu ochrany socialistického státu.

Takové jsou podle našeho názoru pravděpodobné hlavní důvody odmítavého postoje sovětské diplomacie k definování útočné války v této době.

Je samozřejmé, že v tomto období, ve kterém Sovětský svaz nezasahuje aktivně do řešení definování agrese, nemohly a ani nechtěly kapitalistické státy dospět k nějakému úspěšnému, vyčerpávajícímu řešení. Toto období je typické neomalenou snahou největších kapitalistických mocností (zastoupených v Radě SN) vyřešit otázku definování agrese takovým způsobem, který by ponechával rozhodování o této otázce plně v jejich rukou. Buržoasní mezinárodní právní nauka vtělená konečně i v samotné různé návrhy se soustřeďuje na plnění tohoto úkolu a na obhajobu názorů o správnosti procedurálního způsobu v určování agresora.

* * *

V období zostřených rozporů ve světové kapitalistické soustavě velkou ekonomickou krizí, v období nástupu fašistické diktatury v Německu a vzniku prvního válečného ohniska na Dálném východě, v období těhotnosti kapitalistické soustavy novými násilnými řešeními — v tomto období se opakuje přibližně stejná situace, kterou známe z let před první světovou válkou, z doby Haagských konferencí: jsou organisovány konference o odzbrojení, snížení zbrojení a pod., kterými státy málo připravené na válku, či státy, jimž nové násilné dělení by bylo neprospěšné, se snaží zmírnit, zastavit nebo alespoň oddálit blížící se konflikt.

Na takovéto konferenci, na konferenci o odzbrojení předkládá Sovětský svaz 6. 2. 1933 svůj návrh na definici agrese. Tento návrh je přijat s malými změnami výborem pro bezpečnostní otázky hlavní komise konference.

Je historicky zákonitou nutností, že na tomto stupni vývoje kapitalistické společnosti nemůže podobný návrh podávat a prosazovat některý kapitalistický stát, ale jedině stát sovětský, bojující za bezpodmínečné udržení míru, poněvadž si je vědom, že definování útočníka se nikdy nemůže obrátit v jeho neprospěch, proti jeho zájmům.

„Na mezinárodních konferencích a v řadě mezinárodních smluv můžeme se setkat s poukazy na nezbytnost zvláštních opatření proti útočné zemi, proti státu agresoru, rozpoutávajícímu válku. Ale nehledě k tomu, vlády buržoasních zemí neprojevily ochotu jasně říci, koho je třeba mít za útočnou zemi, t. j. zemi, odpovědnou za zahájení války. Těto věci se musela ujmout sovětská diplomacie, které zvláště záleží na ochraně míru a na opatřeních proti válečným útokům. Sovětská diplomacie tento úkol splnila se ctí“.¹⁾

Sovětská definice agrese jako první se stává normou pozitivního mezinárodního práva a její dosah a význam se obrátí v pozdějším vývoji této otázky.

Sovětská definice agrese označovala za útočníka stát, který jako první podnikne některý z těchto činů:

1. vyhlásí válku druhému státu;
2. vnikne ozbrojenou mocí na území státu druhého i bez vyhlášení války;
3. napadne silami pozemními, námořními nebo leteckými území, loďstvo nebo letadla druhého státu i bez vyhlášení války;
4. podnikne námořní blokádu pobřeží nebo přístavů druhého státu;
5. poskytne podporu ozbrojeným tlupám, jež se utvoří na jeho území a jež vpadnou na území státu druhého, nebo odmítne přes žádost státu napadeného, učiniti na svém vlastním území veškeré kroky, jež jsou v jeho moci, aby těmto tlupám odňal jakoukoli pomoc a ochranu.²⁾

Když sovětská vláda předkládala svou definici agrese, uvědomovala si jasně, s jakými potížemi se na této cestě setká. Uváděla, že předem zná námitky a poznámky, jaké budou uvádět k této definici právníci a různí znalci. Věděla předem, že se bude poukazovat na nemožnost absolutní definice útoku, na možnost případů, které nejsou pojaty do této definice. Sovětští zástupci ovšem zdůrazňovali, že si nečiní nároky na absolutní definici, poněvadž absolutní definice se nevyskytují a ani vyskytovat nemohou.

Sovětská definice osvětlovala základní zásady, jimiž je třeba se řídit při definování agrese a zdůrazňovala, že v daném případě je úkolem po-

¹⁾ Projev Molotova na VII. sjezdu sovětů — V. M. Molotov stati a řeči (1935 — 36) Partizdat CKVKP/b 1937.

²⁾ Conf. D171-Rapport preliminaire.

kusit se „najít taková řešení problému bezpečnosti, jež by se nemohla stát předmětem diplomatické hry, jež by však mohla být užitečná menším a slabším zemím a nikoli pouze zemím silnějším“.

Sovětská definice obsahuje analytický výpočet nejtypičtějších znaků přímé agrese. Analytická, enumerativní forma sovětské definice dává svou jednoduchostí možnost kterémukoliv mezinárodnímu orgánu, kterémukoli státu jasně určit, kdo je v daném případě agresorem a kdo bojuje v zájmu sebeobranu.

Analytičnost a enumerativnost sovětské definice dávala možnost co nejpřesněji a nejrychleji materiálně určit akt agrese, což samozřejmě nikdy nemohou poskytnout definice, ať již založené na principu procedurálním (viz výše), anebo definice synthetické, generální, postihující pouze všeobecný fakt agrese bez bližšího určení jeho znaků.

Formulaci sovětské definice „vyhlásí válku druhému státu“, „vnikne ozbrojenou mocí na území druhého státu“ atd. je možno aplikovat pouze na spory mezi státy, nikoliv na občanské války, které sovětská definice ve shodě se zásadou nevměšování posuzuje jako vnitřní záležitost států, mezinárodním právem nepostižitelnou.

Princip časovosti — „stát, který jako první podnikne....“ vylučuje jakoukoli možnost vésti první úder z „důvodů obranných“. Podle sovětského návrhu jakákoliv možnost „preventivních válek“ je vyloučena právě tak, jako je vyloučen pojem nevyprovokovaného útoku, tak často se vyskytující ve smlouvách o vzájemné pomoci. Tato zásada sovětského návrhu vylučuje jakoukoli možnost, aby agresor tvrdil, že se jedná o útok vyprovokovaný či obranu proti hrozící agresi.

Tato ustanovení sovětského návrhu dávají ovšem plnou možnost státu, který se cítí ohrožen agresí, aby učinil všechna opatření, která považuje za vhodná a nutná pro svoji sebeobranu — ovšem v rámci definice agrese.

Definice postihuje zásadně agresi přímou, agresi ozbrojenými silami a dává v důsledku toho možnost, ozbrojenými silami se bránit.

Pro vyjasnění a posílení obsahuje definice agrese i ustanovení, v nichž se říká, že žádná úvaha rázu politického, vojenského, hospodářského nebo jiného nebude moci omluviti ani ospravedlniti útočný čin, uvedený v definici:

„Žádný útočný čin ve smyslu čl. II této úmluvy nebude moci býti ospravedlněn mimo jiné žádnou z těchto okolností:

A. Vnitřními poměry státu, na př.: jeho politickým, hospodářským, nebo sociálním složením, vadami vytýkanými jeho správě, nepořádky, nastávšími ze stávek, revolucí, protirevolucí nebo z občanské války.

B. Mezinárodním chováním státu, na př.: porušením nebo ohrožením hmotných nebo morálních práv nebo zájmů cizího státu nebo jeho občanů; přerušením diplomatických nebo hospodářských styků bojkotem hospodářským nebo finančním; spory, týkajícími se hospodářských, finančních neb jiných závazků vůči cizím státům; pohraniční incidenty, jež nejsou případy útočného činu“. (Text t. zv. Londýnských dohod.)

Ve výpočtu důvodů, které agresivní kruhy užívaly za záminku pro útok a intervenci snaží se sovětská definice tuto možnost uvedenou formulací vyloučit.

Definice agrese, jak byla v r. 1933 sovětskou diplomacií navržena, vystihuje plně nejtýpější příklady agrese, vystihuje plně případy agrese vedoucí k druhé světové válce, agresi v Mandžusku, Habeši, Polsku a v SSSR.

Definice agrese, předložená Sovětským svazem byla přijata kladně ve většině států jako věc sloužící zachování míru. Samotný výbor o bezpečnostních otázkách, složený z 17 států, ve své zprávě o definici agrese tvrdí, že je to

„základ veškeré soustavy bezpečnosti, jakou má na zřeteli odzbrojovací konference, neboť odstraňuje pochybnosti a kontraverse v otázce, zda se státy, jež sáhly k útoku, dopustily útoku či nikoli... Taková definice by měla cenu i tehdy, jestliže by mezinárodní orgány naprosto nezasahovaly. Vytvořila by se do značné míry větší autorita pro zákaz používání násilí a umožnila by veřejnému mínění a jiným státům s větší jistotou soudit, byl-li tento zákaz zachován, či nebyl. Za druhé v případě, kdy by mezinárodním orgánům bylo uloženo, aby označily faktického útočníka v určitém konfliktu, usnadnila by existence přesné definice pojmu, který by tyto orgány musely použít, označení útočníka a bylo by menší riziko, že bude možno, aniž se vyvolá dojem, že jsou porušována pravidla, jež mají být aplikována, snažit se z těch i oněch příčin politických, krýt nebo ospravedlňovat útočníka“.¹⁾

Představitel Číny, tenkrát již oběti japonské agrese prohlásil, že „plně podporuje sovětský návrh a doufá, že bude přijat.“ Představitel Malé dohody, rumunský delegát, se plně připojil „k určení agrese takovým způsobem, jako bylo předloženo sovětskou delegací“.²⁾

¹⁾ Proti agresi, za mír, str. 138.

²⁾ Records of the Conference for the Reduction... Series D. T. 5 minutes of the Political Commission C. 50.

Sovětská definice ovšem narazila na odpor u řady států.

V projevu na konferenci o snížení zbrojení 25. 5. 1933 namítá anglický zástupce Eden, že je to „schema příliš prosté a nepružné“ a že „není třeba formálního dokumentu, podepsaného národy světa, aby se dosáhlo takového výsledku“, že „definice takového postupu by nejen měla pochybný užitek, nýbrž mohla by být přímo škodlivá“.

Americký delegát Gibson prohlásil, že „není možno zformulovat všestrannou definici“ a vyjádřil pochybnosti v účelnosti „strohému určení, zvláště takového, které je obsaženo v čl. 1 sovětského návrhu, poněvadž je lehké si představit podmínky, ve kterých i některé akty, uvedené v seznamu, ne vždycky budou akty agrese“.

Vedle anglosaských představitelů nejostřeji vystupovaly státy fašistické, Německo, Japonsko, Itálie.

Německý delegát vyjádřil pochybnosti v „účelnosti předem příliš přesných pravidel pro určení agresora“. „Případy, které mohou vzniknout, jsou příliš mnohostrannými, než aby mohly být postiženy absolutně všestrannou definicí... Spor, ve všech svých rozličných fázích, jeví se často na tolik složitým, že strohé určení definice útočníka by bylo nedostatečným“.

Představitel japonského imperialismu prohlásil s nevinnou tváří: „Japonská delegace klade otázku, je-li ve skutečnosti možné, určit agresora takovou automatickou a mechanickou cestou, jak se předkládá v návrhu...“

V případě ozbrojeného konfliktu... stala-li se agrese, a kdo je agresorem, je vždy věcí složitou a delikátní“.¹⁾

Pro odpor hlavně těchto delegátů nebyla sovětská definice odzbrojovací konferencí přijata. Sovětský návrh nebyl přijat z důvodů rázu jasně politického. Sovětská definice je předkládána totiž v době, kdy se začíná formovat blok agresivních států, který samozřejmě k definování útoku zaujímá stanovisko negativní. Že vůbec k jednání o definování útoku došlo, a že bezpečnostní výbor sovětský návrh schválil, je nutno si vysvětlit neustále se zvětšující obavou států, ohrožených agresí států budoucí Osy.

Pro skupinu států, odmítajících definovat agresí, v jejich čele stály USA a Velká Británie, znamenalo by definování útočníka — vedle zásadní neslučitelnosti s povahou imperialistického státu — závazky v případě

¹⁾ Records of the Conference Series D. T. 5.

agrese, která by nebyla namířena proti zájmům těchto států. Nepřijetí definice agrese zapadá tak do rámce politiky ustupování útočníku, je shodné se snahou nepřijímat závazky, které by se vztahovaly případně i na agresi, směřující na východ, proti Sovětskému svazu.

Sovětská definice, i když nebyla přijata na odzbrojovací konferenci a nestala se všeobecnou normou pozitivního práva, přesto její vliv na pojem agresora byl obrovský.

Sovětské definici se dostalo uznání nejen v teorii,¹⁾ ale její vliv můžeme sledovat všude, kde se problém definování agrese řeší a má své důsledky samozřejmě i v praktické politice.

Ještě v r. 1933 uzavírá Sovětský svaz s deseti zeměmi — mezi nimi i Československem — a později v r. 1939 s Finskem smlouvu o určení útočníka.

„...pamětliví toho, že pakt Briand-Kelloggův, jehož jsou signatáři, zakazuje každý útok,...”

„...považující za užitečné uvést v zájmu obecného míru v účinnosti mezi svými zeměmi přesná pravidla, určující co je útok, dokud se tato nestanou všeobecnými...”

„Každá z Vysokých smluvních stran se zavazuje, přijmouti ve svých vzájemných stycích... ono určení pojmu útoku, které bylo vyloženo ve zprávě výboru pro otázky bezpečnosti ze dne 24. 5. 1933 (zpráva Politisova), podané na konferenci pro snížení a omezení zbrojení na základě návrhu sovětské delegace“.²⁾

Uzavřením těchto smluv stala se definice agrese normou pozitivního mezinárodního práva. Ne sice normou všeobecnou, poněvadž vázala pouze účastníky konvencí, ale normou s obrovskou morální i právní autoritou.

V následujících letech jsou konány pokusy definovat útočníka na různých konferencích evropského či amerického kontinentu, jsou předkládány návrhy, nesoucí jasně pečeť sovětského původu. Mnohé z podaných návrhů zůstaly pouhými návrhy.

Zásady sovětské definice byly však přijaty vedle londýnských konvencí v širším či užším měřítku v mnohých smlouvách Evropy, Asie i Ameriky. Takováto ustanovení nacházíme v Balkánské dohodě z 9. 2. 1934, ve smlouvě mezi Iranem, Afganistanem, Irákem a Tureckem z 8. 7. 1937, ve smlouvě o přátelství a spolenectví mezi Irákem a Transjordanií z 14. 4. 1947.

¹⁾ Viz na př. Lauterpacht, Le Fur, Scele a j.

²⁾ Sbírka zákonů 194/35.

Největšího morálního ocenění definice agrese dostalo se v Norimberském procesu proti hitlerovským válečným zločincům. Při nedostatku obecné normy o definování útočníka, opírá se norimberský tribunál o definici formulovanou v r. 1933 Sovětským svazem:

„Jedním z nejautoritativnějších pramenů mezinárodního práva v této otázce“ prohlašuje americký hlavní žalobce Jackson, „je konvence o definici agrese, podepsaná v Londýně dne 3. 7. 1933 Rumunskem, Estonskem, Lotyšskem, Polskem, Tureckem, SSSR, Persií a Afganistánem. Tato otázka byla také projednávána mezinárodními výbory a komentátory, jejichž mínění požívají velké vážnosti“.

Ve smyslu těchto ustanovení mezinárodního práva a také vzhledem k rozsahu, v jakém to má význam pro důkazy podle naší žaloby navrhuji, aby za „útočníka“ byl pokládán všeobecně stát, který jako první vykoná některý z dále uvedených činů:

- 1) vyhlášení války jinému státu,
- 2) vpád jeho branych sil na území jiného státu, ať s vyhlášením války nebo bez vyhlášení,
- 3) přepadení území, lodí nebo letadel jiného státu bez vyhlášení,
- 4) odpovídá doslova 5. bodu Londýnských konvencí o ozbrojených bandách.¹⁾

„Navrhuji dále, aby bylo přijato jako všeobecný názor, že žádné politické, vojenské, hospodářské nebo jiné důvody nemohou být záminkou nebo ospravedlněním takových činů.“²⁾

Tak sovětské definici, jako jedné z norem, o které se opírá norimberský proces, dostává se čestného úkolu hrát úlohu při výkonu spravedlnosti nad německými válečnými zločinci, původci nesmírného utrpení lidstva ve druhé světové válce...

* * *

Po druhé světové válce objevuje se problém definování útočníka jako všeobecné normy na půdě OSN. Již na konferenci v San Francisku jsou předloženy návrhy, sledující cíl jednak vtělit tuto definici do samotné Charty, jednak vypracovat takovouto definici samostatně.

Na této konferenci vystupují se svými návrhy na př. delegace bolivijská a filipinská.

Sovětský svaz v San Francisku nepovažoval za nutné předkládat a prosazovat definici agrese. Před konferencí stálo obrovské množství úkolů,

¹⁾ V této definici, plně odpovídající definici sovětské, je vypuštěn bod 4, mluvící o námořní bloádě jako agresi. Americká diplomacie nechce prakticky v žádném návrhu připustit, aby za agresi byla pokládána námořní bloádá, což jistě vyplývá z jejího námořního mocenského postavení.

²⁾ Norimberský proces I/183.

na jejichž zvládnutí se sovětská delegace soustředila a při nejednotnosti názoru na tuto otázku nepovažovala za možné dospět na konferenci k „uspokojivému řešení“. Je nesporné, že na stanovisko sovětské delegace měla určitý vliv i víra v budoucí zachování Charty, která ponechává určení útočníka Radě bezpečnosti, rozhodující podle zásady jednomyslnosti.

V několika poválečných letech se ovšem situace mění. Vládnoucí kruhy USA a druhých imperialistických států přistupují od přípravy agrese k agresi samé a rozpoutávají v Koreji agresivní válku. OSN je v této době stále více a více zneužívána, za zřejmého zneužívání nejen ducha, ale přímo i litery Charty. Zvláště resoluce „Uniting for peace“ dávající nezákonně Valnému shromáždění právo v případě nefungování Rady — jinými slovy v případě veta Sovětského svazu — doporučit kolektivní akci, nutí Sovětský svaz k tomu, aby předložil OSN definici agrese k projednání a schválení. Přijetí definice agrese stalo by se tak brzdou pro eventuelní zneužití OSN.

Sovětský svaz předkládá tuto definici k projednání na podzim r. 1950, na V. zasedání OSN. Definici agrese se zabývá z iniciativy SSSR jak VI. tak VII. zasedání OSN. 20. 12. 1952 přijímá VS proti hlasu USA resoluci. (688-VII) ve které konstatuje, že se „má pokračovat ve společném úsilí formulovat všeobecně přijatelnou definici agrese, aby byl podpořen mír, mezinárodní bezpečnost a rozvoj mezinárodního práva.“¹⁾

Touto resolucí je vytvořen zvláštní výbor, který má za úkol: „Předložit VS na jeho IX. zasedání návrhy na definici agrese nebo návrhy vysvětlující pojem agrese“.

Na zasedání toho zvláštního výboru, zasedajícího od 24. 8. — 27. 9. 1953 předložil Sovětský svaz, vedle delegací kuomintanské Číny, Mexika a Bolívie tento návrh na definici agrese:

„Valné shromáždění,
považujíc za nezbytné definovat zásadní principy dovolující určit stranu vinnou z agrese,

¹⁾ I resoluce VI. zasedání OSN (599—VI) jednoznačně uznává účelnost definování agrese: „(VS) má ostatně za to, že je jistě užitečné, aby byly formulovány směrnice jako vodítko pro mezinárodní organizace, které v budoucnosti mohou být povolány určit útočníka“.

prohlašuje:

1. Bude považován za agresora v mezinárodním konfliktu stát, který podnikne první některý z těchto činů:

- a) který vyhlásí válku druhému státu;
- b) jehož ozbrojené síly, i bez vyhlášení války vtrhnou na území státu druhého;
- c) jehož síly pozemní, námořní nebo letecké budou bombardovat území druhého státu nebo vědomě napadnou loďstvo nebo letectvo tohoto státu;
- d) jehož síly pozemní, námořní nebo letecké se vylodí nebo budou zavedeny na území druhého státu bez oprávnění jeho vlády nebo poruší podmínky oprávnění, zvláště pokud se týká trvání nebo rozsahu oblasti jejich pobytu;
- e) který zřídí námořní blokádu pobřeží nebo přístavu druhého státu;
- f) který poskytne podporu ozbrojeným bandám, které formovány na jeho území, vtrhnou na území státu druhého, nebo který odmítne přes žádost státu napadeného učiniti na svém vlastním území všechna opatření, která jsou v jeho moci, aby zbavil tyto bandy veškeré moci a ochrany.

2. Bude uznán vinným z nepřímé agrese stát, který:

- a) podněcuje podvratnou činnost namířenou proti státu druhému (teroristické činy, sabotáž atd.);
- b) podporuje podněcování k občanské válce v druhém státu;
- c) podporuje revoluci uvnitř druhého státu nebo politické změny výhodné pro agresora.

3. Bude uznán vinným z ekonomické agrese stát, který jako první podnikne některý z těchto činů:

- a) který podnikne opatření k vykonání ekonomického nátlaku zasahujícího suverenity státu druhého a jeho hospodářskou nezávislost a ohrožující základy ekonomického života těchto států;
- b) který podnikne opatření k zabránění druhému státu exploatovat svá vlastní přírodní bohatství, nebo je nacionalisovat;
- c) který zřídí hospodářskou blokádu nad druhým státem;

4. Bude uznán vinným z agrese ideologické stát, který:

- a) podněcuje válečnou propagandu;
- b) podněcuje propagandu za použití atomových zbraní; bakteriologických, chemických a všech ostatních zbraní masového ničení;
- c) podporuje propagandu fašistických a nacistických ideí, rasové nebo národnostní nadřazenosti, nenávisti nebo opovržení k druhým národům.

5. Mimo činy nahoře vyjmenované, mohou býti považovány za akty agrese všechny činy podniknuté státy, které budou v každém případě zvlášť, uznány Radou bezpečnosti za činy ozbrojené agrese nebo agrese ekonomické, ideologické nebo nepřímé.

6. Žádná úvaha rázu politického, strategického nebo hospodářského ani úmysl exploatovat na území napadeného státu přírodní zdroje nebo zde získávat jakékoliv jiné výhody nebo privilegia nebo důležitost investovaného kapitálu nebo jiné zvláštní zájmy, existující na tomto území ani odmítnutí uznat zřetelný charakter státu,

nebudou moci sloužit k ospravedlnění agrese, předpokládané v § 1 ani k aktům agrese ekonomické, ideologické nebo nepřímé, předpokládané v §§ 2, 3, 4.

Zvláště nebudou moci sloužit k ospravedlnění agrese:

A. Vnitřní situace jakékoli státu, na př.:

- a) zaostalý stav národa ve vztazích politických, ekonomických nebo kulturních;
- b) nedostatky dokazované jeho správě;
- c) nebezpečí ohrožující život nebo majetek cizinců;
- d) revoluční nebo kontrarevoluční hnutí, občanská válka, nepokoje nebo stávky;
- e) vytvoření nebo udržení v některém státu takového nebo jiného politického, hospodářského nebo sociálního řádu.

B. Žádný zákon nebo nařízení některého státu, na př.:

- a) porušení mezinárodních smluv;
- b) porušení práv nebo zájmů, nabytých v oblasti obchodu, koncesí, nebo každé jiné hospodářské činnosti jiným státem nebo jeho občany;
- c) přerušování styků diplomatických neb hospodářských;
- d) opatření hospodářského nebo finančního bojkotu;
- e) zneuznání dluhů;
- f) zákaz nebo omezení emigrace nebo změny provedené v cizineckém režimu;
- g) porušení výsad přiznaným oficiálním zástupcům státu druhého;
- h) odmítnutí transitu ozbrojených sil směřujících na území státu třetího;
- i) opatření charakteru náboženského nebo protináboženského;
- j) pohraniční incidenty;

7. V případě, že některý stát by mobilisoval, nebo koncentroval důležité ozbrojené síly v blízkosti jeho hranic, stát, který by se pokládal ohroženým, bude mít právo sáhnout k prostředkům diplomatickým nebo jiným dovolujícím smírné řešení mezinárodních sporů. Bude moci zároveň během této doby učiniti vojenská opatření. analogická těm, která jsou popsána výše, aniž by ovšem překročil hranici“.

Sovětská definice, jak byla navržena na zasedání zvláštního výboru se liší od sovětské definice z r. 1933 a od doplněné definice z r. 1950. Dnešní sovětská definice obsahuje vedle agrese přímé i agresi nepřímou, agresi ideologickou a ekonomickou.

Důvody, které vedly sovětskou diplomacii rozšířit definici agrese a změnit její charakter, můžeme jistě spatřovat v mezinárodním vývoji posledních let, ve změně mezinárodně politických, ekonomických i mezinárodně právních forem styků mezi jednotlivými státy, kde tyto styky vlivem amerického imperialismu nabyly forem dosud neznámých, přímě-řených dnešnímu vysokému stupni vývoje imperialismu.

Pojem nepřímé agrese, kam bylo možno dříve zařadit pouze praxi hitlerovského státu, se stává stále více používanou zbraní amerických vládnoucích kruhů, veřejně finančně podporovanou. Tímtež způsobem

je možno hodnotit i otázku ekonomické agrese. Fašisace státního aparátu USA, jeho postavení do služeb velkých monopolů — které v zájmu kapitalistické třídy jako celku jsou dnes schopny provádět pomocí státního aparátu opatření, která (i když na úkor některých kapitalistických skupin) nasazují celou ekonomickou sílu USA pro politické cíle amerického kapitalismu jako celku — staví otázku ekonomické agrese na pořad dne. Agrese ideologická, jako nový pojem agrese, vyjadřuje zájmy širokých lidových mas na zachování míru. Sovětská definice je analytická a syntetická zároveň. V článcích 1 a 4 vypočítává typické příklady agrese jak přímé, tak nepřímé, ponecháváje ovšem Radě bezpečnosti v případech zvláštních možnost posoudit, jedná-li se o agresi či nikoliv (čl. 5). Enumerativnost článků 1 a 4, jejich šíře a hloubka ovšem silně omezují možnost uplatnění čl. 5. Touto formulací Sovětský svaz odstranil námitky těch odpůrců sovětské definice, kteří namítali, že neúplná enumerativnost povede k zneužití definice agresorem, který povede útok způsobem v definici neurčeným.

Sovětská definice vlivem čl. 5 nemá přesto co činit s generálním definováním pojmu agrese, tak jak to nalézáme v návrzích jiných. Tak na př. spolu se sovětskou definicí byly zvláštnímu výboru podány návrhy delegace mexické a bolivijské. Tyto návrhy pokoušejí se položit do čela definice generální určení agresora, po němž následuje enumerativní výpočet. Příkladem takovéto definice „smíšené“ je definice mexická:

„Bude považováno za agresi v mezinárodním konfliktu přímé či nepřímé použití síly kompetentními orgány státu proti územní integritě či politické nezávislosti státu druhého nebo k jinému účelu, který by nebyl legitimní obranou individuální či kolektivní nebo výkonem rozhodnutí nebo doporučení kompetentního orgánu OSN. Zvlášť bude považováno za agresi podniknutí některého z následujících činů:...

Zde mexická definice doporučuje vložit ustanovení čl. 1 sovětské definice (přímá agrese) a doporučuje vypustit čl. 5 — který se stal přebytečný — a čl. 2, 3, 4.

Nejasnost, neurčitost takovéto generální formulace, i když po ní následuje příkladný výpočet některých aktů, její postavení v čelo definice, zdůrazňující její význam, nesporně celou definici znehodnocuje a dává možnost agresorovi — a nejen agresorovi — dlouhých diskusí o tom, zdali jeho čin odpovídá generální formulaci či nikoliv.

Sovětská formulace, staví v čelo výpočet typických případů agrese a přiznává pouze, že mimo vypočtené činy, mohou být za akty agrese

označeny takové činy, „které budou v každém případě zvlášť, uznány Radou bezpečnosti za činy ozbrojené agrese nebo agrese ekonomické, ideologické nebo nepřímé“. Takováto formulace samozřejmě neponechává mnoho možností pro možné konstrukce a kombinace prospěšné agresorovi.

Jak již bylo výše zmíněno, obsahuje dnešní sovětská definice akty nejen přímé, ale i nepřímé agrese. Tím se podstatně liší od definice z r. 1933. Z této skutečnosti ovšem vyplývá určitý závěr. Zatím co původní definice při splnění některého z vyjmenovaných znaků dovolovala chopení se zbraně v zájmu sebeobrany, připouští něco podobného nová definice pouze pro případy obsažené v čl. 1 (konečně totožné s původní definicí), zatím co ostatní případy (čl. 2, 3, 4) něco podobného nepřipouští.

Toto zjištění vyplývá jasně z ustanovení charty čl. 51, ve kterém se stanoví, že právo na sebeobranu je možné jedině „dojde-li k ozbrojenému útoku proti některému členu organizace“. Příklad agrese podle čl. 2, 3, 4 dává ovšem možnost státu odvolat se k Radě bezpečnosti.¹⁾

Klade se otázka jak je nutno posuzovat takovou situaci, kdy na agresii podle čl. 2, 3, 4 bylo odpověděno ozbrojeným útokem, což může být komplikováno ještě tím způsobem, že při nefungování Rady bezpečnosti stát, který nemůže snést — aniž by ohrozil svoji existenci — na př. agresii ekonomickou, odpoví ozbrojenou silou.

V druhém případě vzniká jistě situace zvláštní, způsobená nefungováním OSN. Při střetu těchto dvou agresí, kvalitativně odlišných, je nutno ovšem se postavit na stanovisko charty čl. 1, který jasně vymezuje použití ozbrojené síly jen v případě ozbrojené agrese.

Sovětská definice předpokládá své použití pouze v mezinárodních vztazích. V čl. 1 se praví, že „bude považován za agresora v mezinárodním konfliktu stát....“, Tato formulace nepřipouští definice pro občanské války. Definice, kterou předložil člen 6. výboru OSN Alfaro, snaží se tuto zásadu změnit formulováním definice, kdy: „agrese je užití síly státem nebo skupinou států, vládou nebo skupinou vlád, proti uzemí a obyvatelstvu jiných států nebo vlád..“

¹⁾ Tento záměr sovětského návrhu, odlišit dosah čl. 1 od čl. 2, 3, 4 se jeví i v úvodní formulaci těchto článků, kdy v čl. 1 se mluví, že „bude považován za útočníka stát...“ oproti formulaci v čl. 2, 3, 4, kde se praví, že „bude uznán vinným z agrese nepřímé (ideol., ekon.) stát...“

Podobnou tendenci pozorujeme i v holandském návrhu, který navrhuje (na zasedání zvláštního výboru) definovat pojem agrese jako mezinárodního zločinu takto:

„Agrese je hrozba silou nebo užití síly státem nebo vládou proti územní integritě nebo nezávislosti druhého státu....“¹⁾

V dnešním sovětském návrhu je plně potvrzen princip časovosti, obdobně jako v návrhu z r. 1933. Argumenty odpůrců tohoto principu, jehož neuznání by znamenalo otevření cesty agresí, jsou předkládány již od doby, kdy definice agrese začala být vůbec projednávána.

Již dočasná smíšená komise v r. 1933 dospěla k názoru, že „porušení hranic se strany malého státu může znamenat preventivní obranná opatření“. Argumenty, tvrdící, že přepadený má právo střílet první, byly plně vyvráceny sovětskými zástupci s poukazem na to, že i obrana musí být vždy přiměřená.

„Žádati na státu, aby vyčkal, aby nenapadl „první“, znamená dát nepříteli velkou technickou výhodu“, jsou argumenty amerických agresivních kruhů, tlumočené americkým zástupcem Mactosem.²⁾

Sovětská definice v čl. 1 jako první znak agrese uvádí:

„a) kdo vyhlásí válku druhému státu“,

Tato jasná kvalifikace útočníka narazila na odpor hlavně vedoucích delegací imperialistického tábora. Zástupci těchto států tvrdili, že by musely být považovány za agresora Spojené státy, poněvadž první vyhlásily válku Japonsku, právě tak Velká Británie a Francie v r. 1939, kdy vyhlásily válku Německu, aniž by byly napadeny.

Otázka, kdo byl agresorem v případě konfliktu USA — Japonsko v r. 1941 je jasná a sebe větší snaha není schopna překroutit sovětský text, který označuje za agresora Japonsko, které první napadlo Pearl Harbour a tím vykonalo zjevný akt agrese a vyhlášení války se strany USA, na tomto stavu nic nezměnilo.

¹⁾ „... jakýmkoliv způsobem, jakoukoliv methodou, z jakýchkoliv důvodů, pro jakékoliv cíle, s výjimkou legitimní obrany individuální nebo kolektivní proti ozbrojenému útoku nebo donucování akci podniknutou OSN“. — (Definice prakticky totožná s definicí Komise pověřené přípravou kodexu zločinů proti míru a lidské bezpečnosti.) *Revue de droit int.* (Sotille — 4/1551).

²⁾ 6. výbor VI. Session 282 Seance.

Druhý argument se již vyskytl na norimberském procesu, kde byl vysloven ústy obhájců válečných zločinců. Jeho neodůvodněnost vyvrací sám hlavní žalobce Velké Britannie Shawcross:

„Když Velká Britannie a Francie oznámily Společnosti národů, že jsou ve válečném stavu s Německem od 3. 9. 1939, prohlásily tím oba státy zároveň, že Německo, dopustivší se agrese proti Polsku, porušilo závazky, které na sebe vzalo nejen vůči Polsku, nýbrž i vůči jiným mocnostem, které podepsaly Pakt Briand-Kellogův. Porušení paktu vůči jedné ze stran, které Pakt podepsaly, znamenalo také útok na všechny strany ostatní...“

„Válku vyhlásily Velká Britannie a Francie, avšak akt války a zahájení války vyšly z Německa, které porušilo základní ustanovení smlouvy, již samo podepsalo“.¹⁾

Podle čl. 51 Charty mají státy právo na individuální či kolektivní sebeobranu. Stát, vázaný smlouvou o vzájemné pomoci tím, že přispěchá na pomoc napadenému, sdílí jeho právní postavení, jeho postavení napadeného. Bylo by přímo nesmyslné — v analogickém případě s Velkou Britannií a Francií — dnes amputovat otázce agrese opačný smysl než má, totiž jasně určit útočníka a podle tohoto určení umožnit státu přispět pomocí v rámci eventuální kolektivní obrany než zasáhne akce OSN.

V odstavcích „1b): jehož ozbrojené síly i bez vyhlášení války vtrhnou na území státu druhého“.

c): „jehož pozemní, námořní, letecké síly budou bombardovat území státu druhého nebo vědomě napadnou jeho loďstvo nebo letectvo,“ které jsou prakticky totožné s návrhem z r. 1933, definuje Sovětský svaz nejobvyklejší způsoby početí války. Jak vyplývá z textu a jeho smyslu, musí se vždy jednat o akce vědomé, s úmyslem podstatně zasáhnout integritu a nezávislost státu. Pohraniční konflikty, tak časté příčiny rozporů států, sovětská definice v čl. 6 Bj vylučuje a nepřiznává jim právo stát se důvodem ozbrojeného útoku.

Akt agrese, tak jak je formulován v čl. 1d, postihuje ve své druhé části (setrvání jednotek na území proti vůli státu) ty případy agrese, kdy určitý stát, oprávněný uvést své jednotky na území určitého státu, tohoto oprávnění zneužije a ponechá tam tyto jednotky proti ustanovení déle nebo ve větším rozsahu. Podobné jednání je nesporně v protikladu s integritou a nezávislostí státu. Ostří tohoto ustanovení dnes míří proti síti základen USA a přítomnosti jejich jednotek na cizích územích, je-

¹⁾ Norimberský proces str. 200.

jichž setrvání na těchto územích mohlo by být někdy eventuelně posuzováno podle tohoto ustanovení.

f) „kteří poskytnou pomoc ozbrojeným bandám, které formovány na jeho území, vniknou na území státu druhého, nebo který odmítne přes žádost státu napadeného podniknout na svém vlastním území všechna opatření jsoucí v jeho moci, aby zbavil dotyčné bandy jakékoliv pomoci a ochrany“.

Tuto formulaci jedné ze znaků agrese nalézáme již v obdobném znění v sovětských návrzích a smlouvách r. 1933 a je totožná se sovětským návrhem z r. 1950.

Odůvodněnost tohoto návrhu vystupuje plně do popředí v případě agrese v Guatemale, kdy akt agrese odpovídá zmíněné formulaci.

Argumenty kapitalistických delegátů, snažících se na základě této definice dokázat, že v případě čínských dobrovolníků se jedná tedy o agresi, je možno plně vyvrátit poukazem na to — aniž bychom argumentovali právní otázkou dobrovolníků — že agrese je akt, který první je zahájen se strany státu druhého. Že to byly ozbrojené síly amerických imperialistů a jejich pomocníků, kteří vstoupili na korejské území aby pomohli agresoru a nikoli čínští dobrovolníci, bylo již mnohokrát dokázáno.

První z článků, které jsou v dnešní sovětské definici nové, je ustanovení o nepřímé agresi. Pod nepřímou agresí rozumí se podněcování k „podvratné činnosti“, „občanské válce“, podpora „revoluce uvnitř druhého státu nebo politických změn, výhodných pro agresora“ (čl. 2).

Akty, spadající pod tuto formulaci, nabyly v posledních letech působením hlavně amerických imperialistů takového rozsahu a možnost porušení míru z takových aktů stalo se tak velké, že sovětská diplomacie pokládala za správné formulovat v definici agrese i agresi nepřímou a právě citovaným způsobem.

Učinila tak bezpodstatnými ony argumenty, tvrdícími, že původní sovětská definice nepostihuje na př. agresi v případě Rakouska a Československa.

Definice nepřímé agrese není obsažena pouze v návrhu sovětském. Na př. Bogotská charta vedle agrese přímé (ozbrojené) zná i agresi nepřímou. V kapitole V. čl. 25 se praví:

„Jestliže nedotknutelnost nebo integrita území nebo suverenita nebo politická nezávislost kteréhokoli amerického státu by byla provedena ozbrojeným útokem nebo útočným činem, který není ozbrojeným útokem, nebo mimokontinentál-

ním konfliktem mezi dvěma nebo více americkými státy, nebo jakýmkoliv jiným skutkem nebo situací, která by mohla ohrozit mír v Americe, americké státy...“¹⁾

Nepřímá agrese je tak definována ve smlouvě států, které proti nepřímé agresi, obsažené v sovětském návrhu, nejhorlivěji vystupovaly a vystupují.

Druhým článkem, obsahujícím nový pojem proti dřívější sovětské definici je čl. 3, formulující pojem agrese ekonomické. Za vinným z ekonomické agrese bude podle sovětského návrhu považován ten stát:

- a) „který podnikne opatření k vykonání ekonomického nátlaku zasahujícího suverenity státu druhého a jeho hospodářskou nezávislost a ohrožující základy ekonomického života těchto států;
- b) který podnikne opatření k zabránění druhému státu exploatovat svá vlastní přírodní bohatství, nebo je nacionalisovat;
- c) který zřídí hospodářskou blokádu nad státem;

Formulování ekonomické agrese bylo vedeno snahou postihnout případy ekonomického nátlaku, který dnešní stadium imperialismu přináší, jehož důsledky jsou konec konců stejné jako důsledky agrese ozbrojené.

Tento sovětský návrh našel silnou odezvu v řadách delegátů jihoamerického a asijského kontinentu. Brazilský delegát podporoval sovětské stanovisko prohlásiv, že ekonomická agrese porušuje tři principy: nezávislost, suverenní rovnost a nevměšování do vnitřních věcí. Ekonomická agrese má tedy za následek tytéž důsledky co ozbrojená. Se závěry brazilského delegáta souhlasili zástupci Mexika, Iránu a Syrie, z nichž poslední zdůraznil, jak málo vyvinuté země pod ekonomickou agresi trpí.²⁾

Právě tak jako definování agrese nepřímé není výlučností sovětského návrhu, tak také pojem ekonomické agrese je obsažen i v jiných smlouvách. A právě Bogotská charta v čl. 15 říká:

„Žádný stát nebo skupina států nemá právo intervenovat přímo nebo nepřímo z jakéhokoli důvodu do vnitřních nebo vnějších záležitostí kterékoliv jiného státu. Výše uvedený princip zakazuje nejen ozbrojenou sílu, ale i jakoukoliv formou vměšování nebo pokusu o hrozbu jeho politickým, hospodářským, kulturním základům (elements).“

Pojmy nové, plně shodné s dnešním úsilím za udržení míru, pojmy kladoucí důraz na politické, ideologické podněcování k válce jsou pojmy,

¹⁾ American Journal 1952, vol. 46.

²⁾ Raport du comité special... II (A) 2638) čl. 70-73.

obsažené v čl. 4 definujícím ideologickou agresi. „Válečná propaganda“, „propaganda pro použití atomových, bakteriologických, chemických a všech ostatních zbraní masového ničení“, „propaganda hlásající nacistické, fašistické ideje, ideje rasové či národnostní nadřazenosti, toto vše je sovětskou formulací hodnoceno jako nebezpečný prostředek, jeho důsledky mohou vést k válečnému konfliktu.

Čl. 6 sovětské definice vyjmenovává v plné šíři všechny důvody původu vnitropolitického či mezinárodněpolitického, které dříve snad sloužily za záminku k válečnému konfliktu, podle sovětského návrhu jsou však neodůvodněné. 6. článek v odstavcích A/d, e, vypočítává důvody, které nemohou vést k ozbrojenému zásahu, které ovšem jsou v plném rozporu s ustanoveními moderních imperialistických mezinárodně právních dokumentů. V čl. 6A se praví, že nemohou sloužit za ospravedlnění agrese:

- d) „revoluční nebo kontrarevoluční hnutí, občanská válka, nepokoje nebo stávky,
- e) vytvoření nebo udržení v některém státě takového či jiného režimu politického, hospodářského nebo sociálního“.

Tato ustanovení, odmítající jakýkoliv zásah pro vnitřní politické důvody jsou neslučitelné jednak se zahalenou formulací A-paktu (zabezpečení „civilisace svých národů, jež jsou vybudovány na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu“ - preambule) a samozřejmě s otevřenou, nezakrytou formulací resoluce z Panamerické konference v Caracasu, kde se stanoví:

„X. Panamerická konference:

I. odsuzuje činnost mezinárodního komunistického hnutí, vměšujícího se do amerických záležitostí;

vyjadřuje odhodlání amerických států učinit nutná opatření k ochraně jejich politické nezávislosti proti intervenci mezinárodního komunismu, jednajícího v zájmu cizího despotismu, znovu zdůrazňuje víru amerického lidu ve skutečnou účinnost parlamentní demokracie jako nejlepšího prostředku k rozšiřování jejich sociálního a politického pokroku a prohlašuje, že ovládnutí nebo kontrola politických institucí kteréhokoli státu mezinárodním komunistickým hnutím, rozšiřujícím na tuto polokouli politický systém mimokontinentální mocnosti, by vytvořilo nebezpečí pro suverenitu a politické nezávislosti amerických států, ohrožující mír v Americe a vedlo by k příslušným akcím podle existujících smluv“.¹⁾

* * *

¹⁾ New York Times 7. 3. 1954 p. 3.

Sovětská definice agrese plně odpovídá Chartě OSN. V Chartě definice agrese není podána; agresora má právo podle Charty určit pouze Rada bezpečnosti.

„Čl. 39: Rada bezpečnosti určí, zda jde o ohrožení míru, jeho porušení nebo útočný čin“.

Přitom Charta ovšem nestanoví přesný materiální rozdíl těchto tří pojmů. Je ovšem nesporné, že pod pojmem agrese nerozumí pouze pojem poslední, „útočný čin“, či pojem, který lze vyrozumět z čl. 51 Charty:

„Dojde-li k ozbrojenému útoku proti některému členu Organisaace, nic v této Chartě není na překážku přirozenému právu na individuální či kolektivní sebeobranu“.

Takovému úzkému pojetí neodpovídá ani ustanovení čl. 41, ve kterém se praví:

„Aby Rada bezpečnosti svým usnesením dodala účinnosti, může rozhodnout, jakých opatření, vyjma užití ozbrojené síly, má být užito“.

Užití jiných opatření „vyjma ozbrojené síly“, dává předpokládat, že se jedná o agresi podniknutou bez použití ozbrojené moci.

Že pod agresí Charta rozumí nejen přímý „útočný čin“, ale i pojem „porušení míru“ jasně vyplývá z formulace čl. 1/1, která jmenované tři pojmy jasně kvalifikuje:

„...Zachovávatí mír a bezpečnost a k tomu cíli podnikati účinná kolektivní opatření, aby se se předešla a odklidila ohrožení míru a byly zkruseny útočné činy nebo jiná porušení míru...“

Formulace tohoto článku klade přibližně stejné kategorie „útočné činy nebo porušení míru“, které mají být „zkruseny“. Z toho vyplývá, že řadí-li Charta pod pojem agrese „útočné činy“, řadí pod ně i nesporně „porušení míru“.

Čl. 2/4 stanoví, že:

„Všichni členové... se vystříhají... hrozby silou nebo použití síly ať proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoliv státu, ať jakýmkoliv způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů“.

Je nesporné, že cílů, kterých je možno dosáhnout „použitím síly“ proti územní celistvosti či nezávislosti, je možno dosáhnout nejen použitím síly ozbrojené, ale i takovým způsobem jaké vypočítává čl. 2, 3, 4 sovětského návrhu, t. zn. i „jakýmkoliv“ jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů“.

A právě sovětský návrh vedle přímé agrese ozbrojené formuluje i případy agrese nepřímé, plně podléhající pojmu „porušení míru“, plně odpovídající smyslu čl. 2/4.

Tak jako se snažili zástupci některých kapitalistických států zúžit pojem agrese na „útočný čin“, snažice se vyloučit pojem nepřímé, ekonomické a ideologické agrese, tak na druhé straně se pokusily rozšiřovat pojem agrese s poukazem na formulaci čl. 2/4 mluvící o „hrozbě silou“.

Toto stanovisko, které otevírá cestu „preventivním válkám“, „vyprovokovanému útoku“, je obsaženo v několika jiných návrzích definujících agresi. Již ve shora zmíněném bolivijském návrhu z r. 1945 se mluví, že „jakákoliv hrozba násilím nebo násilí... má být považováno za akt agrese“.

Totéž stanovisko nacházíme i v holandské definici, kde „agrese je hrozba nebo použití síly státem“, i v definici bolivijské předložené zvláštnímu výboru, podle níž „budou právě tak považovány za útočné činy hrozba nebo použití síly...“

Toto pojetí agrese, nehledě na to, že je nebezpečné politicky, neodpovídá ani právnímu citění. V zákonech a iurisdikci různých zemí je při hrozbě oprávněné použití legitimní obrany vždy spojeno s počátkem výkonu hrozby. Totéž je samozřejmě nutné aplikovat na vztahy mezinárodně právní. Definice agrese by se zbavila prakticky smyslu, kdyby se připustilo, že jeden stát může druhý napadnout odvolávaje se na hrozbu agrese.

Sovětský návrh říká, že oběť agrese není absolutně svobodná ve své obraně, ve volbě prostředků a pod. Při agresi přímé má právo na individuální či kolektivní sebeobranu do doby zásahu Rady bezpečnosti. Při agresi neozbrojené nemůže nedbat stupně naléhavosti, který jedinec ospravedlňuje ozbrojenou odpověď.

Sovětský návrh není možno aplikovat na války občanské, na vnitřní záležitosti států, což je v plném souhlasu s Chartou. Charta mluví vždy o „mezinárodním míru“ (1/1), aby byl „zachován nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost“ (39) a ustanovuje v čl. 2/7 jasná omezení OSN v případě vnitřních otázek.

Definice agrese je tak plně shodná s Chartou OSN. Námitky, že přijetí definice agrese znamená interpretaci Charty jsou neopodstatněné. Valné shromáždění a Rada bezpečnosti mohou prý interpretovat jedinec

v souvislosti s konkrétními případy, které jim byly postoupeny a před nimiž stojí, že výklad těch či oněch ustanovení Charty může být podáván jen v podobě doplňků k Chartě za použití příslušné procedury, stanovené kapitolou 18 Charty.

Vymezení pojmu agrese neznamená výklad jakéhosi pojmu použitého v Chartě, nýbrž o definici konkrétních znaků agrese, což není totéž.

Článek 11 Charty zmocňuje Valné shromáždění, aby projednávalo všeobecné zásady spolupráce ve věci podporování mezinárodního míru a bezpečnosti, tedy projednávalo i všeobecné zásady, směřující k boji proti agresi.

Nejedná se o změny v Chartě, poněvadž se nezavádějí nové zásady, nemění se staré. Definice agrese, to je poukázání na jednotlivé znaky jednotlivých aktů, které musí být považovány za agresi, je otázkou procedurálně methodickou, která se nedotýká podstaty věci, protože podstatu věci je již určena v Chartě. Definice agrese je tak plně shodná s Chartou OSN.

* * *

Definice agrese plně odpovídá v dnešním historickém období pojmům spravedlivé a nespravedlivé války. Marxistické hodnocení válek dnešní epochy je podáno v této formulaci s. Stalina:

„Jsou války dvojího typu:

a) válka spravedlivá, nedobyvačná, osvobozenecká, jejímž cílem je buď obrana lidu před napadením zvenčí a před pokusy o jeho zotročení, anebo osvobození lidu z kapitalistického otroctví, či posléze vysvobození kolonií a závislých zemí z jařma kapitalistů;

b) válka nespravedlivá, dobyvačná, jejímž cílem je anexe a podmanění cizích národů“.

Je nesporné, že toto definování neobsahuje v sobě a ani nemůže obsahovat otázku útoku. Toto definování nepovažuje otázku, kdo první zahájil válku, za otázku podstatnou pro posouzení spravedlnosti či nespravedlnosti války. Toto marxistické pojetí válek plně potvrzuje na několika místech Lenin:

„Kdyby na př. Maroko vyhlásilo zítra válku Francii, Indii Anglii, Persie nebo Číně Rusku atd., byly by to války „spravedlivé“, „obrané“, nezávisle na tom,

kdo první zaútočil a každý socialista by přál vítězství utlačovaným, závislým a nerovnoprávným státům proti utiskovatelským, otrokářským a loupeživým velmocem“.¹⁾²⁾

„Sociální demokraté se mohou octnout i v takové situaci, kde se mohou dožadovati útočných válek... Je samozřejmé, že v této otázce... jedině možným kritériem při zkoumání a řešení otázky, jaké stanovisko mají zaujmout sociální demokraté k tomu nebo onomu zjevu v mezinárodních vztazích, nemůže být obranný nebo útočný ráz války, nýbrž zájmy třídního boje proletariátu nebo lépe řečeno, zájmy mezinárodního proletářského hnutí“.³⁾

Tato Leninova tvrzení plně podporují pojem spravedlivé a nespravedlivé války, kladoucí důraz na pokrokovost tříd, které války vedou a na pokrokovost cílů této války a samozřejmě pomíjejí otázku, kdo první danou válku začal.

Znamenají však tato tvrzení, že definice agrese pojímající akt války formálně, je neslučitelná s pojmem války spravedlivé či nespravedlivé?

Je nutno si uvědomit, že v dnešním historickém období socialistický tábor objímá přes třetinu všeho lidstva, že prvním a hlavním zájmem tohoto socialistického tábora je nerušená výstavba socialismu, že zde existuje možnost, že kapitalistická soustava vlastními vnitřními silami je schopna se rozložit a část po částech odpadnout, že „zájmy třídního boje proletariátu... zájmy proletářského mezinárodního hnutí“ spočívají v udržení světového míru.

A nejen pro obranu socialismu a jeho výstavby je definice útočníka potřebnou a správnou, ale se stanoviska zabránění války i mimo hranice socialistického tábora. Dnešní stadium imperialismu vtiskuje totiž většině válek ten podstatný ráz, že se jedná o války, kde útočný stát svým charakterem je stát reakčnější, na mnohem vyšším stupni úpadkového vývoje kapitalismu, jehož útok se nespokojoval pouze s výsledky uspokojujícími jeho ekonomické zájmy, — čemuž i v případech jsoucích nejdále, jak je známe z hitlerovské praxe, je používáno otevřeného útlaku národnostního — nýbrž míří vždy i proti pokrokovým třídním silám daného státu, v terminologii amerického imperialismu proti „komunistickému hnutí“. A dělnickému hnutí pochopitelně není lhostejno, v jakých podmínkách rozvíjí svoji činnost, zda v podmínkách parlamentního demokratismu či

¹⁾ Lenin: Socialismus a válka str. 11.

²⁾ V případě Maroka a Indie jde ovšem o válku občanskou.

³⁾ Lenin: Spisy, sv. 15, str. 155, rus.

v podmínkách, kde buržoasní demokracie je odstraněna. Dělnickému hnutí není samozřejmě lhostejný ani osud vlastního národa jako celku. I s tohoto stanoviska, se stanoviska konečných cílů protetariátu, je nutno otázku agrese hodnotit.

Na druhé straně je nesporné, že za dnešní mezinárodní situace, v dnešním historickém období by jakákoli válka, vedená se strany socialistického tábora, odpovídající samozřejmě marxistickým pojmům spravedlivé a nespravedlivé války, ale po stránce formální splňující znaky agrese, by znamenala okamžitou reakci se strany kapitalistického tábora, který by neváhal plnou silou se vrhnout a pokusit se zničit státy tábora demokratického.

Tyto všechny skutečnosti jsou jistě základem theorie možnosti soužití dvou společenských systémů, jsou nesporným podkladem pro tvrzení, že definice agrese v dnešním historickém období odpovídá pojetí spravedlivé a nespravedlivé války.

* * *

Definice agrese předkládaná Sovětským svazem již řadu let narážela a naráží na odpor předních imperialistických států. Argumenty, které zástupci těchto států proti sovětskému návrhu byly vznášeny, byly ve značné míře vyčerpány již výše.

Hlavním argumentem těchto zástupců bylo, že definice agrese není možno definovat vyčerpávajícím způsobem a že proto je nemožné ji definovat vůbec. Toto stanovisko odporuje jednak různým usnesením mezinárodních orgánů, — jak bylo výše ukázáno — a odporuje i názorům nejproslulejších právníků kapitalistického světa.

Oppenheim nestaví se proti myšlence možnosti určení definice útoku, Bustamante přímo varuje před opačnou situací, kdy tvrdí, že:

„Jestliže přijmeme tuto myšlenku (neurčovat definici agrese — p. a.) každý eventuelní agresor, disponující značnými silami a prostředky, může se dát na cestu agrese, poněvadž ví, nebo při nejmenším doufá, že Rada bezpečnosti a Valné shromáždění ho neodsoudí a pokusí se zamlčet jeho zločin...“¹⁾

Diskuse ve zvláštním výboru o tom, je-li žádoucí definice agrese či nikoliv, ukázala, že většina států je pro definování agrese. Spolu se SSSR, a Polskem se vyslovily pro definování Francie, Iran, Syrie, Mexiko, Do-

¹⁾ 6. výbor OSN VI, Session, 290 Seance.

minikánské republika, Bolivie. Proti hlasovalo 7 států v čele s USA a Velkou Británií.

Stanovisko většiny těchto států je vyvráceno jimi samými, kdy na jedné straně popírají možnost definovat agresi vůbec a na druhé straně jsou účastníky Panamerických smluv, definici agrese obsahujících.

Pro odstranění těch argumentů, tvrdících, že definování agrese znesnadní sebeobranu oběti útoku, Sovětský svaz přímo formuloval přípustnost všech obranných opatření mimo překročení hranice v návrhu v čl. 7. Právý důvod námitek, tvrdící, že definice agrese znesnadní provedení akcí OSN, jasně odhaluje zástupce USA Mactos, když prohlašuje:

„Existence nějaké definice riskuje omezit svobodu akce OSN, jejíž použití již dostatečně komplikuje veto.“¹⁾

Je samozřejmé, že definice agrese by znesnadnila, právě tak jako právo veta, zneužívat OSN americkými vládnoucími kruhy.

Ve snaze zkomplikovat pojem agrese snažili se někteří delegáti sovětskému návrhu vytknout, že pomíjí otázku úmyslu. O tom, zdali útočník měl nebo neměl agresivní úmysly, je možno soudit podle výsledků jeho činů, které samy podávají důkaz o jeho úmyslech. Opačné stanovisko by vedlo k absurdnímu výsledku, kdy útočník by tvrdil, že agresivního úmyslu neměl.

Téhož charakteru jsou argumenty, že jsou možné konflikty bez agresora, které se stanoviska historického vývoje, se stanoviska příčin válek, nemohou obstat.

Mnohem závažnější je argument, tvrdící, že jsou konflikty s dvěma agresory. — Takováto situace je možná. S případem, kdy oba dva státy jsou agresory, kdy ani jeden, ani druhý se nepodřídí rozhodnutí mezinárodních orgánů, počítá již Ženevský protokol:

„Jsou-li obě sporné strany útočníky, hospodářské a finanční sankce budou uplatněny proti jedné i druhé“²⁾

Státní tajemník USA Stimson v r. 1932 v souvislosti s analogickou otázkou prohlásil:

„Mocnosti, které podepsaly Briand-Kellogův pakt, se zřekly války mezi národy. To znamená, že se válka stala prakticky na celém světě nezákonnou. Není už zdrojem a předmětem práva, není už osou, kolem níž se otáčejí povinnosti chování a práva

¹⁾ 6. výbor OSN, VI. Session, 282 Seance.

²⁾ Zahraniční politika 24/I927.

národa. Stala se protizákonnou. Z toho plyne, že dostanou-li se dva národy do ozbrojeného konfliktu, je buď jeden z nich nebo oba zločinnými stranami, porušiteli zákona, stanoveného smlouvou. Napříště se už od nich nebudeme oddělovat jakousi čarou nedotknutelnosti, nebudeme vůči nim postupovat podle pravidel souboje, nýbrž označíme je za rušitele zákona.“¹⁾

Z toho vyplývá, že podle závazků Briand-Kellogova paktu a Charty OSN ke dvěma agresorům bude se OSN chovat jako k rušitelům daných mezinárodně právních pravidel.

Odpůrci definování agrese odvolávali se zhusta na to, že stačí ustanovení čl. 39, dávající Radě bezpečnosti právo určit útočníka. Pod tímto argumentem — vedle jiného — se skrýval záměr zakrýt tu skutečnost, že podle nezákonné resoluce 377 (V), nedojde-li Rada bezpečnosti k řešení, přijímá prozkoumání sporu Valné shromáždění a doporučuje i užití ozbrojených sil, když samozřejmě před tím určilo proti komu kdo je agresorem (viz případ označení za agresora Čínu).²⁾

Odpůrci sovětské definice, kteří však souhlasili s definováním agrese, se snažili zahrnout do pojmu agrese i otázky, týkající se občanské války, jak již bylo ukázáno na návrhu Alfarově a tím učinit z definice agrese nástroj vměšování se do vnitřních záležitostí státu.

* * *

Sovětská definice agrese plně postihuje agresivní úmysly dnešních vedoucích imperialistických velmocí. Svou jasností, jednoduchostí, nedává agresorům možnost, aby zůstal v případě agrese neodhalen. Ostří této definice agrese jasně cítí imperialistické státy. Neboť jak válečné akce v Koreji, tak válečné akce v Guatemale, tak konečně i současné jednání Spojených států v Tajvanské úžině pozorováno pod zorným úhlem sovětské definice je nesporně v každém z těchto případů agresivním činem.

Rozbor agresivních aktů a právní rozbor postavení válčících stran

¹⁾ Proti agresi, za mír. str. 130.

²⁾ Tytéž tendence jsou patrné i z některých návrhů definice agrese států druhých. V definici holandské se praví, že agrese je „hrozba silou mimo legitimní obranu individuální nebo kolektivní nebo výkon rozhodnutí nebo aplikace doporučení kompetentních orgánů Spojených národů.“

Podobné ustanovení nacházíme v návrhu Kuomintance „..... použití síly je legitimní, vyplývá-li z rozhodnutí nebo z doporučení kompetentních orgánů Spojených národů“ a v návrhu mexickém „..... nebo výkon rozhodnutí nebo doporučení kompetentních orgánů Spojených národů.“

v Koreji přesahují rámec této práce. Je možno se snad spokojit s konstatováním zástupce USA Mactose v 6. výboru (282 seance), kde říká:

„Kdyby byla přijata definice navrhovaná Sovětským svazem, znamenalo by to, že korejská republika (rozuměj Jižní Korea—pozn. a.) nebyla 25. 6. 1950 obětí agrese, ba dokonce, že agresorem byla OSN.“

Druhým agresivním činem, kde iniciátory byly opět agresivní kruhy USA, byla agrese v Guatemale.

Proniknutí band s území Nicaragui a Hondurasu na území Guatemaly je třeba hodnotit podle článku 1 f navrhované definice jako agrese přímou a podporu, které se v této akci dostalo se strany USA, podle článků 2b, c, stanovící, za vinným z agrese nepřímé stát, který: „podporuje podněcování k občanské válce v druhém státu“, a konečně „podporuje revoluci uvnitř druhého státu nebo politické změny, výhodné pro agrese“, jako agrese nepřímou. Důkazů o této podpoře USA bylo sneseno tolik, že je není třeba opakovat.

V případě agrese v Guatemale se potvrdily úmysly Spojených států, že pokud se týká řešení sporů států kapitalistické soustavy, členů některého regionálního paktu, nejsou USA ochotny připustit jejich řešení na půdě OSN, konkrétně Radou bezpečnosti. Třebaže Meziamerická smlouva o vzájemné pomoci (Rio de Janeiro) předpokládá v čl. 3/4 zásah Rady bezpečnosti: „Opatření sebeobrany, uvedená v tomto článku mohou být prováděna až do doby, kdy Bezpečnostní rada Spojených národů učiní opatření nutná k zachování mezinárodního míru a mezinárodní bezpečnosti“ (nehledě o ustanovení čl. 103 Charty o přednosti závazků podle Charty, dojde-li k jejich střetu), přesto Spojené státy nepřipustily, aby Rada bezpečnosti mohla zasáhnout, tvrdíce, že se jedná o vnitřní záležitost Guatemaly a pod.

Politický výraz této tendence můžeme spatřovat v resoluci, přijaté americkou sněmovnou reprezentantů v této souvislosti, varující Sovětský svaz, aby se „nevměšoval do záležitostí západní polokoule“.

Dojde-li však k takovému sporu, kde jediným forem pro jeho řešení jsou Spojené národy, Rada bezpečnosti, zde potom se pokoušejí Spojené státy za pomoci některých států jiných obejít ustanovení Charty způsobem, jaký jsme poznali v případě agrese proti Koreji.

Třetím a nejvýznamnějším případem přímé agrese, přímého vměšování se do vnitřních záležitostí suverenních států je agrese vůči Čínské lidové republice v Tajvanské úžině.

Tato agrese se děje pod pláštěm tvrzení, že právní postavení Tajvanu není vlastně definitivně rozřešeno a že Tajvan a Pescadorské ostrovy nejsou čínským územím. Právní konstrukce obhájců tohoto tvrzení¹⁾ je tato:

Čankajšek převzal správu ostrova na příkaz a v dohodě se spojeneckými silami a se souhlasem spojeneckého vrchního velitele. Jeho pravomoc nad ostrovy je pouze delegovaná. Do mírové smlouvy s Japonskem vítězi, po mírové smlouvě státy, které podepsaly mírovou smlouvu. Dnešní právní stav je takový, že nositelem suverenity jsou tyto státy vykonávající nad ostrovy condominium. Výkon této suverenity byl delegován na Čankajška.

Tato právní konstrukce neobstojí samozřejmě před faktickými skutečnostmi. Ustanovení o právním postavení nalézáme jednak v Káhirske deklaraci (USA, Čína, Anglie, později Sovětský svaz): „Jejich úmyslem (jmenovaných mocností) je odejmout Japonsku všechny ostrovy v Tichém oceánu, jež ovládlo nebo okupovalo od začátku první světové války v r. 1914 a vrátit všechna území, která Japonsko uloupilo Číně, jako Mandžusko, Formosu a Pescadorské ostrovy Čínské republice...“²⁾

Tato deklarace byla pak potvrzena „Proklamací, stanovící podmínky pro kapitulaci Japonska dne 26. června 1945“ (USA, Anglie, Čína): „Ujednání Káhirske deklarace bude provedeno a svrchovanost Japonska bude omezena na ostrovy Honšu, Hokkaido, Kiu-šiu, Šikoku a menší ostrovy, které určíme...“

V článku II. japonské mírové smlouvy se praví: „Japonsko se vzdává veškerých práv, nároků a požadavků na Koreu, Formosu a Pescadorské ostrovy...“

V Káhirske deklaraci a v Postupimské proklamaci signatární mocnosti uznaly oprávněnost požadavku Číny nabýt opět svá území a dokonce protiprávnost nabytí Japonska („která Japonsko uloupilo Číně“) a dále na sebe vzaly závazek jednak odejmout tato území Japonsku a jednak je vrátit Číně. V japonské mírové smlouvě sice není určeno, v čí prospěch se Japonsko vzdává práv na Tajvan, ovšem tato smlouva také nepopírá právo Číny na toto území, vyjádřené v dohodách předcházejících. Právě tak jako Korea nestala se kondominiem signatárních moc-

¹⁾ Viz na př. prof. Schwanzenberger, Times, 2. II. 55 a j.

²⁾ Recent American Foreign Policy — Basic Documents 1941 — 1951.

ností mírové smlouvy, nemohl se jím stát ani Tajvan a Pescadorské ostrovy. A právě tak jako se stalo Mandžusko *via facti* uchopením se moci čínskými orgány — jednajícími na základě Káhirské deklarace — územím Číny, tak se také stalo v případě Tajvanu.

15. X. 1945 chápe se moci na Tajvanu Čína. Čínské jednotky porážejí Japonce a přijímají do svých rukou kapitulaci těchto jednotek. Výkon suverenních práv přechází z rukou Japonců do rukou čínských orgánů. Není možno naléztí řádnou oporu pro tvrzení, že se jedná o moc delegovanou. Naopak, lze se důvodně domnívat, že signatáři Káhirské deklarace s převzetím suverenních práv čínskými orgány mlčky souhlasily a spatřovaly v něm splnění svých závazků v této deklaraci obsažených. Nevyskytly se žádné právní vztahy mezi Čankajškovou vládou — vykonávající od r. 1945 suverenní práva nad ostrovem — a ať již mezi signatáři japonské kapitulace anebo konečně signatáři japonské mírové smlouvy, které by dávaly podklad pro tvrzení, že se jedná o moc se strany těchto států delegovanou.¹⁾

Toto stanovisko potvrzuje konečně i prezident Truman ve svém prohlášení z 5. I. 1950:

„Ve společné deklaraci v Káhiře dne 1. XII. 1953 prezident Spojených států, britský ministerský předseda a čínský prezident prohlásili, že jejich úmyslem je, aby území, uloupená Japonskem Číně byla navrácena Čínské republice. Spojené státy byly též podpisující stranou Postupimské deklarace ze dne 26. VII. 1945, ve které se praví, že usnesení Káhirské konference mají být provedena. Opatření obsažená v této deklaraci byla přijata Japonskem při kapitulaci. V soulase s touto deklarací byla Formosa vrácena generalissimu Čankajškovi a v minulých čtyřech letech spojené mocnosti uznávaly provádění čínské moci nad tímto ostrovem“.

Na základě těchto faktů je proto nutno zamítnout tvrzení, že právní statut Tajvanu a Pescadorských ostrovů není ještě určen a že toto území není územím čínským.

Tento názor je plně vyvrácen také uzavřením smlouvy „o vzájemné obraně“ mezi USA a Čankajškovou vládou, která byla uzavřena — podle slov smlouvy — právě v případě útoku na Tajvan a Pescadory.

V čl. V. se praví: „Obě strany uznávají, že ozbrojený útok v oblasti západního Pacifiku, vedený proti území kterékoliv smluvní strany...“

¹⁾ Absurdnost tohoto tvrzení vynikne ve srovnání s analogickým případem Mandžuska.

V čl. VI. se praví: „Pro účely článků II. a V. výrazy územní a území jsou míněny, pokud jde o Čínskou republiku, Formosu a Pescadorské ostrovy...“

Z těchto ustanovení vyplývá, že tato smlouva je územně omezena právě na ta území, jejichž sounáležitost k Číně je popírána, při čemž tato sounáležitost je v čl. V. „vedený proti území kterékoli smluvní strany“ — výslovně přiznávána.

Se stanoviska takovéto právní klasifikace je nutno posuzovat zásah ozbrojených sil Spojených států v Tajvanské úžině na agresivní akty vůči Čínské lidové republice.

Posuzujeme-li tyto agresivní činy se zorného úhlu sovětské definice agrese, pak nepochybně splňují podmínky bodu I/(e) (námořní blokáda) a je možno na ně aplikovat i ustanovení bodu 1/d („jehož síly pozemní, námořní nebo letecké se vylodí nebo budou zavedeny na území druhého státu bez oprávnění jeho vlády...“).

Při aplikaci tohoto bodu je totiž nutno vycházet ze situace, kterou vytváří občanská válka. Při občanské válce stojí proti sobě dvě strany, které obě dvě si činí nárok na uplatnění suverenity v plném rozsahu na oblast celého území státu. Toho se pokouší dosáhnout ozbrojenou silou. Jakékoliv nasazení ozbrojených sil druhého státu na území některé ze sporných stran, bránění druhé sporné straně těmito ozbrojenými silami, aby mohla uplatnit suverenitu na celé území státu, je agresivním činem vůči této druhé straně jak v okamžiku, kdy ještě nedošlo k ozbrojenému zásahu intervenujícího státu (1d), tak v okamžiku již ozbrojených srážek. „Oprávnění“ ke vstupu na Tajvan, kterého se dostalo americkým vojskům se strany Čankajškovy vlády, není samozřejmě pro druhou stranu této občanské války Čínskou lidovou republikou, snažící se uplatnit svou suverenitu na zbývající čínské území ozbrojenou mocí, relevantní.

Sovětská definice i v tomto případě odhaluje pravé strůjce agrese vůči Čínské lidové republice.

* * *

Závěrem je nutno konstatovat, že definice agrese předkládaná Sovětským svazem sehrála již důležitou úlohu v minulosti, kdy jako norma pozitivního práva, i když přijatá pouze některými státy, měla obrovský vliv na formulování pojmu definice agrese všude tam, kde se takovéto formulování vyskytlo. Samozřejmě t. zv. Londýnských dohod,

obsahujících pojem agrese, mělo značný význam v boji Sovětského svazu za zajištění kolektivní bezpečnosti v Evropě, za udržení míru vůbec. Nejčestnější úkol splnila v procesu proti válečným zločincům, v Norimberském procesu, který se na ni odvolává.

Dnešní sovětská definice agrese nebyla pro odpor imperialistických států přijata. Ani IX. zasedání OSN nezaujalo k definici agrese řešící stanovisko a právní výbor po čtyřtýdenní debatě odsunul její projednávání na rok 1956 do zvláštního výboru, složeného z 19 států (ve kterých je zastoupena i ČSR). Kladným výsledkem zasedání právního výboru na IX. OSN je jeho stanovisko, ve kterém se vyjádřil kladně (proti hlasu USA) o užitečnosti vypracovat definici agrese.

Dnešní sovětská definice agrese je předkládána v období, kdy americký imperialismus provádí veškeré přípravy pro rozpoutání války, kdy bezohledně prosazuje své imperialistické cíle, jak nám dokazuje Korea, Guatemala a dnes Tajvan.

Její úkol v udržení světového míru, v zajištění kolektivní bezpečnosti je proto veliký. Má se stát obrovskou překážkou v uskutečňování agresivních cílů, má za úkol rozptýlit tajemství, která obklopovala vypuknutí válek a má vložit odpovědnost na bedra jejich skutečných strůjců.

Еще после первой мировой войны определение агрессии стало необходимостью в связи с созданием Лиги Наций, а затем в связи с заключением пакта Бриана-Келлога в качестве нормы, абсолютно запрещающей агрессивную войну. Определение агрессора, зафиксированное в пакте Лиги Наций, в проекте договора о взаимной помощи и Женевском протоколе, носит процедуральный характер. Причиной такого подхода, в соответствии с которым Совет Лиги Наций стал органом, призванным определить агрессора, необходимо считать стремление сильнейших держав — не допустить, чтобы решение такого важного вопроса принималось вне сферы их исключительной компетенции. Советский Союз к подобному методу определения агрессора относится отрицательно; в это время он относится отрицательно также и к самой возможности разработки определения агрессии.

Экономический кризис тридцатых годов и обострение международных противоречий являются причиной созыва конференции по разоружению. На указанной конференции Советский Союз вносит свой проект определения агрессии. Это — определение прямой агрессии, содержащее все известные до сего времени способы прямой агрессии, приведенные поименно в таксативном порядке. Анализ определения. К советскому определению представители отдельных государств относятся по-разному. Оно полностью отвергается фашистскими государствами. Отклонение его со стороны „западных демократий“ необходимо рассматривать в качестве акта, входящего в рамки политики Мюнхена, т. е. политики нежелания связывать себе руки на случай агрессии на востоке.

Советское определение принималось положительно большинством авторов в области международного права. Его влияние мы можем наблюдать также и в ряде предложений, выдвигаемых, главным образом, в районах западного полушария.

Нормой позитивного права это определение стало в так наз. Лондонских соглашениях, заключенных между Советским Союзом и соседними с ним государствами.

Наибольшего признания это определение получило в Нюрнбергском процессе, когда обвинением оно было положено в основу при рассмотрении агрессии.

После второй мировой войны имели место попытки определить агрессию и включить это определение в повестку происходившей в 1945 году конференции в Сан-Франциско. Советский Союз ставит вопрос об определении агрессии только в тот момент, когда в 1950 году, в связи с развязанной под прикрытием ООН войной в Корее, стала очевидной необходимость самостоятельного определения агрессии. В 1950 году он вносит предложение, которое по сути дела тож-

дественно с проектом определения агрессии, выдвинутым затем в 1953 году и определяющим прямую агрессию. В 1953 году он же расширяет первоначальный свой проект, включая в него определение косвенной агрессии, в котором излагается косвенная агрессия в более узком смысле — экономическая и идеологическая агрессия.

Внесение определения, распространяющегося также и на косвенную агрессию, вызвано стремлением охватить этим определением также и агрессивные действия, не являющимися, правда, прямой, вооруженной агрессией, но приводящими на современной стадии империализма (в особенности американского) к таким же результатам, как и прямая агрессия.

Советское определение 1953 года находится в полном соответствии с Хартией ООН, согласно которой агрессией следует считать не только „агрессивные действия“ (согл. ст. 51), но также и „нарушение мира“ в случае косвенной агрессии.

Советское определение агрессии не расходится с маркс-ленинским учением о справедливых и несправедливых войнах. Хотя классиками марксизма-ленинизма вопрос о нападении не рассматривается в качестве признака несправедливой войны, но все же — на современном историческом этапе — любая агрессивная война не может быть ничем иным, как несправедливой войной.

Не только советское определение агрессии, но также и определение агрессии вообще натолкнулось на яростное сопротивление у представителей империалистических держав, а, главным образом, США. Это несогласие с определением агрессии вполне понятно, если учесть, что все предпринятые в последние годы агрессии — безразлично, идет ли речь о войне в Корее, об агрессии в Гватемале или против Китайской Народной Республики — все эти вооруженные действия, с точки зрения советского определения, могут расцениваться как прямая или косвенная агрессия со стороны США.

Перевод М. Колонеевой.